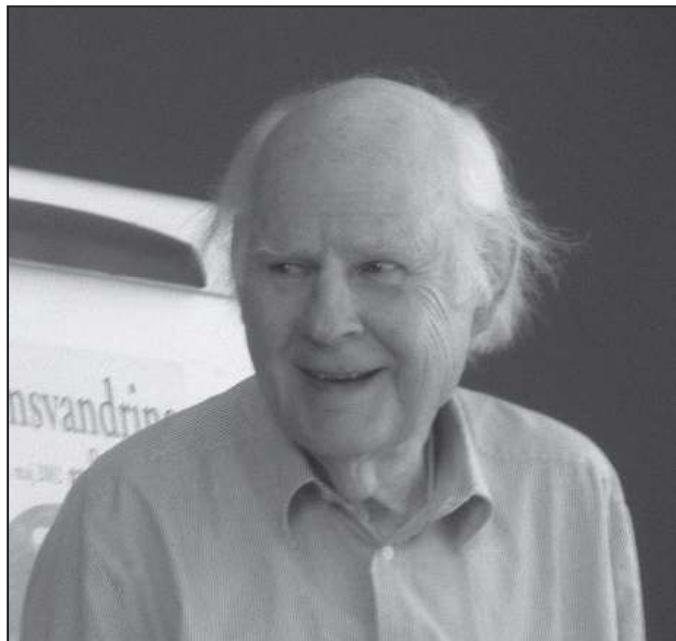

Tore Samuel Nyberg
4. januar 1931 – 14. marts 2018

AF
 KURT VILLADS JENSEN

Tore Nyberg 2012. Foto: Ole Mygind Pedersen, Fynsk Pilgrimsvandring.

Tore Samuel Nyberg blev født i 1931 og voksede op i et vel relativt typisk akademikerhjem i Uppsala med de fordele og ulemper, det kunne give. Som teenager fik han, naturligt nok, religiøse og eksistentielle anfægtelser. Han blev tiltrukket af katolicismen og begyndte at studere liturgien og dens historie samt nogle af de store teologer fra middelalderen, så i gymnasiet var han allerede ganske velbevandret i middelalderstudier.

Så snart han var fyldt 18 år, konverterede Nyberg til katolicismen og begav sig på den første af de mange studie- og dannelsesrejser, som fortsatte i de kommende næsten 70 år. Nyberg rejste vidt og hele tiden. Det gav et internationalt udblik og netværk, som meget få skandinaviske middelalderhistorikere i hans generation havde, om nogen overhovedet.

Den første rejse gik til Tyskland i 1949. I Altomünster blev han dybt fascineret af birgittinernonnens sang. Så var han fanget og tilbragte en væsentlig del af sit forskerliv i selskab med den hellige Birgitta af Vadstena (død 1373), en på flere måder fascinerende og ofte irriterende middelalderlig profet. Tore Nyberg blev den store, internationale ekspert på Birgitta, publicerede umådeligt meget om hende og hendes klosterorden i mange forskellige sammenhænge og forelæste over hele verden. Den fornemmeste anerkendelse af hans store arbejde og fortjeneste for birgittaforskningen kom i 2003, i 700-året for Birgittas fødsel, da Tore Nyberg blev promoveret til æresdoktor ved det teologiske fakultet ved Uppsala Universitet.

Nyberg begyndte at studere i Uppsala, men flyttede til Lund – på trods af at det at bevæge sig i den retning betragtedes, og betragtes, i den akademiske svenske verden med mistro, som han selv udtrykte det i sine (ikke udgivne) memoirer.¹ I nogle år studerede Nyberg på samme tid ved universiteterne i Lund og i München. Semestrene lå nemlig forskudt, så han i praksis kunne følge to fuldtidsstudier på samme tid. Samtidig gav opholdet i München ham rige muligheder for at grave dybt ned i klosterarkiver.

Doktorafhandlingen fra 1965, *Birgittinische Klostergründungen des Mittelalters* (Lund 1965), blev ikke den syntese, det helhedsbillede, som en sådan holdning havde stillet i udsigt. Den holdt sig på sikker grund i det kirkeretslige med et anstrøg af kulturhistorie, men fik ikke i særlig grad inkorporeret det økonomiske og det sociale.

Måske skyldtes det, at Nyberg mistede interessen i den sidste, afgørende fase af doktorandstudiet. Han indleverede afhandlingen en smule for tidligt og rejste til Amerika for at studere teologi og blive præst. Efter et par år, skuffet over amerikansk overfladiskhed og på nippet til at blive indkaldt som soldat og sendt til Vietnam, vendte Nyberg tilbage til München og fuldførte teologistudiet der. Han var nu klar til at blive viet til præst i den katolske kirke, men det afstod han fra, vældig meget i protest mod 2. Vatikanerkoncils ændringer af liturgien og ikke mindst afskaffelsen af latin som gudstjenestesprog. I stedet giftede han sig med Betty (Nurbaiti Nyberg Pamuntjak), som havde ventet på ham i 12 år, og fik i 1969 et stipendium til det historiske institut ved Københavns Universitet.

Nyberg holdt metodeøvelser over blandt andet Einhards *Karl den Store-vita* og glædede sig over, at man i modsætning til i Lund faktisk kunne anvende kilder på latin i København. Det var dengang.

¹ Tore Nyberg deponerede i 2012 og 2016 i alt 65 bind med noter og korrespondance til Lunds Universitetsbibliotek. Det er tanken at lade hans memoirer indgå i den deponering.

Året efter, i 1970, søgte han en amanuensisstilling ved det nye Odense Universitet. Der var kun to andre ansøgere, og de var ikke særlig kvalificerede. „Odense som universitetsort var tydeligen inte attraktiv“, bemærkede Nyberg i sine erindringer. Han havde næppe forestillet sig, at han skulle være i Odense resten af sit liv, men sådan blev det. I virkeligheden søgte han kun aktivt bort et par gange i løbet af alle disse år.

På den ene side gav stillingen i Odense Nyberg meget stor frihed til at gøre, hvad han ville, og det værdsatte han. Også til at bygge et nyt institut og forskningsmiljø op fra grunden, og det var han stolt over at have været med til.

På den anden side var der meget ved den danske og nordiske historikerverden, som han fandt snærende og – måske ikke provinsielt, men ude af trit med den internationale forskerverden, han kendte så godt.

Et sådant element var Weibullianismen. Dens arbejdsmetode var ikke noget særligt og internationalt set helt naturlig; kun i Skandinavien kunne den fremstilles som det store dyr med en velbevaret hemmelighed, som giver de indviede svar på alt. Desuden var Weibullianerne ofte naive, mente Nyberg. Her sigtede han ikke til troen på at kunne udsønde sikre fakta, men på den forståelsesmæssige ramme, som de få tiloversblevne fakta blev sat ind i. Ofte en nationalt tonet ramme, hvor f.eks. al dansk middelalderhistorie forstås i modsætning til Tyskland og ikke mindst til moderne tysk historieskrivning. Nybergs skepsis mandede ud i et temanummer af *Mediaeval Scandinavia* i 1972 med diskussion og kritik af Weibullerne. Han redigerede tidsskriftet, som blev kraftig imødegået, også af svenske historikere.

Nybergs ønske om alternativer til den danske fokusering på Tyskland mandede ud i bogen *Skt. Peters efterfølgere i brydningstider. Omkring pavedømmets historie. Rom og Nordeuropa 750–1200* (Odense 1979). „Norden er en del af Europa“, afsluttede han forordet. Bogen er stadig det grundigste værk på dansk om pavedømmet inden 1200, og den er et bevidst og spændende forsøg på at tænke ikke-teleologisk og i stedet vise, at valgmuligheder har været mange og fremtiden åben på et hvilket som helst tidspunkt i historien. Resultatet blev reformpavedømmet, modsætningerne til Det Tyske Rige og en ny, profetisk og joachimitisk tidsalder med en ny forståelse af kirkens rolle. I den ramme skal vi forstå missionen til verdens ende, til Danmark og Norden.

I løbet af 1970'erne udviklede Nyberg nye interesser og blev involveret i forskellige projekter, bl.a. projektet *Middelalderbyen*, officielt lanceret i 1977, officielt afsluttet i 2016 efter 39 år. Nyberg blev også fra begyndelsen engageret i at skrive *Odense Bys historie*, som udkom i årene op til byjubilæet i 1988. Middelalderbindet kom i 1982 og er en

glimrende, kompakt oversigt med inddragelse af datidens nyeste forskning, også arkæologisk og topografisk. Alligevel blev det måske ikke helt, som Nyberg havde tænkt sig. Han har selv udtrykt det på den måde, at han nok havde „undervurderet danskens lede ved kirke og religion“, så analysen af Odenses historie blev ikke så meget skildringen af biskoppens by, som han havde håbet.

Fra sine birgittinerstudier udvidede Nyberg sine forskningsinteresser i forskellige retninger. Den tidlige kristne missionsperiode i Skandinavien blev behandlet i adskillige publikationer. Nogle havde fokus på pavestolens rolle, andre på missionærer og konger, men også på Adam af Bremens beretning fra omkring 1070.

Nyberg havde blik for de glemte ordener, de munkesamfund, som udfyldte vigtige funktioner i middelalderens Danmark, men som ikke har tiltrukket sig moderne forskeres opmærksomhed i samme grad som de reformivrige og evigt propaganderende cisterciensere eller de provokerende fattige tiggermunke. Nyberg skrev om dem, der gjorde mindre væsen af sig. I 1981 blev han dr.habil. på en afhandling om de domkapitler, som bestod af ordener: benediktinere og præmonstratensere i Odense, Viborg og Børglum. Afhandlingen blev lagt frem og forsvaret ved universitetet i Augsburg, mærkeligt nok ikke i Odense, og udkom i 1986 som *Die Kirche in Skandinavien. Mitteleuropäischer und Englischer Einfluß im 11. und 12. Jahrhundert. Anfänge der Domkapitel Børglum und Odense in Dänemark*.

Herfra går der en logisk linje videre til hans sidste, store internationale værk, nu på engelsk og ikke længere tysk, nemlig *Monasticism in Northwestern Europe, c. 800-1200* (Abingdon/New York 2000), en fornem opsummering af et langt livs beskæftigelse også med benediktinerne.

En anden klosterorden, Nyberg viede særlig interesse, var johannitterne eller hospitalsridderne, den eneste korstogsorden i Skandinavien. Det begyndte for alvor i 1981, da Nyberg blev inviteret til det første møde om militære ordener i Torun i Polen, Den Tyske Ordens middelalderlige *Kommanderie* i Thorn. Siden deltog han i vist hvert eneste møde hvert år til længe efter år 2000 og holdt foredrag om johannittere og fik en tæt tilknytning til polske og nordtyske historiske kredse.

Nogle få af Nybergs ideer var måske for luftige eller kunne af andre grunde ikke realiseres. På et tidspunkt fik han skrevet, at Adam af Bremens Birka måske ikke nødvendigvis var den rige vikingby i Mälarn, som arkæologer har gravet så flittigt i siden omkring 1900. Sådant er jo anatema i Sverige og gav Nyberg et dårligt ry hos nogle svenskere. Det er formodentlig også forkert, alt tyder på, at Birka faktisk er Birka.

Et andet projekt, som Nyberg brugte mange kræfter på i begyndelsen af 1990'erne, var et forsøg på at skabe et nordisk studiecenter i klo-

steret Farfa i Italien. Planerne nåede ganske langt og havde støtte fra flere steder, også Odense Universitet, men endte med at være umulige at gennemføre økonomisk. Alligevel gav projektet kontakt til historikere i Napoli, hvor Birgitta havde tilbragt flere år, og lanceringen af et nyt, internationalt tidsskrift, *Birgittiana*.

I 1976 oprettedes Laboratorium for folkesproglige middelalderstudier i Odense, et tværfagligt center, som samlede middelalderinteresserede fra alle discipliner på universitetet (det nuværende Center for Middelalder- og Renæssancestudier). Det folkesproglige i navnet er egentlig lidt kunstigt med tanke på Nybergs stærke fokus på latinske kilder, men han var involveret fra begyndelsen og en af de allervigtigste støtter for dette center for middelalderstudier, som eksisterer i bedste velgående og er Skandinaviens ældste. Her var han med til at arrangere de årlige novembersymposier om mange forskellige emner, som næsten alle er blevet publiceret.

Nyberg har haft umådelig stor betydning for dansk og skandinavisk middelalderforskning. Han bevægede sig ubesværet i mange og meget forskellige historiske forskningsmiljøer, talte adskillige europæiske sprog og læste endnu flere. Han har bidraget med internationalisering og kontakter på et tidspunkt, hvor det virkelig var tiltrængt. Nyberg har holdt fast i, at det åndelig og mentale er vigtige og udbytterige aspekter af middelalderen, værd at studere i sig selv, men uden at glemme de fysiske rammer og den økonomiske baggrund. Han har beskæftiget sig med middelalderens internationale strømninger og institutioner, men i stadig vekselvirkning med lokale forhold, med Sankt Birgitta i Sverige, Sankt Knud i Odense og et utal af andre danske personer og forhold i middelalderen.

Nyberg var aktiv næsten helt til det sidste, og han deltog i novembersymposiet 2017, hvor han faldt og derpå fik det dårligere, indtil han stille sov ind den 14. marts 2018 i en alder af 87 år.

Det er umuligt at opsummere hans mangesidige virke kort, for slet ikke at tale om hans samarbejde med kolleger og hans kærlige, ofte krævende omsorg for studerende og stipendiater. Det er nok bedst formuleret af en af hans studerende, som ved meddelelsen om hans død sagde: „Det var et af de store træer i skoven, som faldt.“

Æret være Tore Samuel Nybergs minde.